

Het gaat goed met de korenwolf!

Maurice La Haye, (Radboud Universiteit Nijmegen),
Theo Bakker & Boena van Noorden (provincie Limburg)

De hamster of korenwolf stond aan het eind van de vorige eeuw in Nederlands Limburg op het punt van uitsterven. Als laatste redmiddel werden in 1999 vijftien dieren bij Heer (gemeente Maastricht) gevangen om als basis te dienen voor een fokprogramma. Enkele jaren later, in 2002, werd in hetzelfde gebied de laatste bewoonde hamsterburcht gevonden. Daarmee leek het doek voor de soort definitief gevallen en was Nederland een wilde zoogdiersoort armer. Echter, nog in hetzelfde jaar werd gestart met de herintroductie van hamsters uit het fokprogramma. Daarmee kreeg de korenwolf een nieuwe kans in het Limburgse landschap. Maar heeft het diertje deze kans ook gegrepen?

In het hamsterleefgebied Sibbe werden in 2002 in totaal 44 hamsters *Cricetus cricetus* uitgezet, samen met minimaal 95 jongen die deze dieren in grote uitwenkooien hadden gekregen. Na deze eerste herintroductie zijn in de drie volgende jaren in nog drie gebieden (Amby, Heer en Sittard) hamsters

uitgezet. De uitzetpercelen en een deel van de daaromheen gelegen akkers worden 'hamstervriendelijk' agrarisch beheerd. Op hamstervriendelijke akkers wordt luzerne en graan (rogge, haver of tarwe) verbouwd, waarbij gestreefd wordt naar voldoende overstaand graan in het najaar voor de wintervoorraad van de hamsters en naar voldoende dekking tegen predatoren gedurende het hele jaar. Op de akkers met hamstervriendelijk beheer wordt de ontwikkeling van de populatie nauwgezet gevolgd en onderzocht door het onderzoeksinstituut Alterra in samenwerking met Stichting Bargerveen (onderdeel van de Radboud Universiteit Nijmegen). De provincie Limburg inventariseert jaarlijks in juli en augustus de hamsterburchten op de omliggende akkers die niet specifiek hamstervriendelijk beheerd worden.

Hamsters zijn gefokt en vanaf 2002 weer uitgezet. Foto: Gerard Müskens

Inventarisatie

Hamsters zijn van nature schuw en daardoor lastig te tellen. Voor de monitoring van de populatie wordt daarom gebruik gemaakt van een indirecte methode: het zoeken en tellen van burchten. Het aantal gevonden burchten wordt geacht een goede maat te zijn voor de grootte van de hamsterpopulatie in een gebied. Een directe relatie tussen het

Het aantal gevonden hamsterburchten is een maat voor de dichtheid.

Foto: Gerard Müskens

aantal burchten en het aantal hamsters is moeilijk aan te geven, want burchten kunnen in één seizoen door verschillende hamsters gebruikt zijn en hamsters graven zelf ook meer dan één burcht. De relatie tussen het aantal burchten en de grootte van de hamsterpopulatie is dan ook in de trant van: 'veel burchten? Dan waarschijnlijk ook veel hamsters'. Dankzij het onderzoek en de jaarlijkse provinciale inventarisatie is goed bekend, hoe de populaties zich hebben ontwikkeld. Inventarisaties van de provincie gaan in het Mergelland-West (de hamsterleefgebieden Sibbe, Amby, Heer en de omringende akkers) zelfs terug tot 1996!

De inventarisatie van de hamsterburchten moet, behalve inzicht geven hoe groot de hamsterpopulatie ongeveer is, ook duidelijk maken of de doelstelling van een 'duurzame hamsterpopulatie' gehaald wordt en waar hamsters voorkomen. Het is niet exact bekend hoe groot een duurzame hamsterpopulatie moet zijn. Voorzichtigheidshalve wordt dit gesteld op ca. 500 burchten per leefgebied, wat voor het Mergelland-West (bestaande uit drie leefgebieden) betekent dat gestreefd wordt naar ca. 1500 hamsterburchten.

Versterking

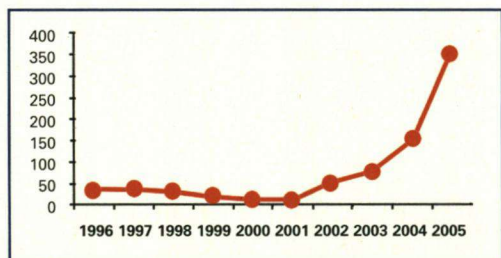
Het opbouwen van de (nieuwe) hamsterpopulaties wordt in gang gezet door de herintroductie van hamsters uit het fokprogramma. Aangezien het niet mogelijk is om honderden of duizenden hamsters te fokken en daarna los te laten, vinden de uitplantingen stapsgewijs plaats. Jaarlijks wordt één nieuw leefgebied bevolkt, waarna de populatie vervolgens uit zich zelf moet groeien. In de eerste jaren na een herintroductie vin-

den soms bijzettingen plaats om de populatie te ondersteunen. In de periode 2002 t/m 2005 zijn 289 hamsters vrijgelaten in de vier eerder genoemde leefgebieden (tabel).

Binnen enkele jaren moeten deze kleine groepjes hamsters uitgroeien tot een veel grotere populatie. Een hamstervrouwtje kan in één jaar drie worpen krijgen met vijf tot zeven jongen per worp. In theorie kan een uitgezette groep hamsters dus snel uitgroeien tot een flinke populatie. De praktijk wijst echter uit dat veel hamsters het eerste jaar niet overleven. Hamsters worden gegeten door veel predatoren, zoals vossen, marters en roofvogels. De overleving van uitgezette hamsters, die de gevaren in de vrije natuur niet kennen, is dan ook niet hoger dan 2% (berekend met de Mayfield methode). De in de vrije natuur geboren hamsters hebben een

	2002	2003	2004	2005	Totaal
Sibbe	44	42	13	7	106
Amby		67	10	2	79
Heer			48		48
Sittard				56	56
Totaal	44	109	71	65	289

Aantal uitgezette hamsters per leefgebied en per jaar.

Aantal hamsterburchten in Mergelland-West in de periode 1996 t/m 2005. In 2002 is de herintroductie gestart.

aanmerkelijk betere overleving van 15% na één jaar. Om de overleving verder te verhogen worden, als tijdelijke extra beschermingsmaatregel, in verschillende leefgebieden vossen afgeschoten.

Op basis van alleen overlevingsgetallen is niet te concluderen of het goed of slecht gaat met de hamsters. Waar het uiteindelijk om gaat is of voldoende vrouwtjes lang genoeg blijven leven om voldoende jongen te krijgen om de populatie in stand te houden. Uit de inventarisaties van de betrokken organisaties blijkt dat de aantallen gevonden hamsterburchten, en daarmee de hamsterpopulatie, vanaf 2002 continu toenemen. De hamsters krijgen dus inderdaad voldoende jongen om de populatie in stand te houden en te laten groeien (figuur).

Opmerkelijk is het aantal burchten t/m 2002, het jaar waarin bij Heer de laatste burcht werd gevonden (figuur). Tot aan de 'crash' in 2002 lijkt het aantal burchten in het Mergelland-West stabiel, met jaarlijks ca. 50 gevonden burchten. Een klein aantal, dat met de huidige ecologische kennis van de hamster als schrikbarend weinig moet worden bestempeld. Het is bijna niet te geloven dat nog in 2002 een hamsterburcht werd gevonden en dat de soort niet eerder uitgestorven is.

In 2002 neemt, tegelijk met het definitieve uitsterven in Heer, het aantal burchten toch fors toe door de herintroductie in Sibbe. Elke herintroductie levert een 'start'-aantal van ongeveer 50 burchten op, waarna de populatie op eigen kracht moet groeien. Het aantal

burchten in het Mergelland-West is in 2005 opgelopen tot ca. 350, wat een groei betekent van 200 extra burchten in enkele jaren tijd. In het leefgebied Sittard, waar in 2005 is gestart met een herintroductie, werden in dat zelfde jaar ca. 75 burchten gevonden.

De meeste hamsterburchten werden de afgelopen jaren gevonden op akkers met hamstervriendelijk beheer. Op akkers met een regulier agrarisch beheer werden beduidend minder burchten aangetroffen. Op zich vormen de reguliere graanakkers een prima biotoop, maar na de oogst van het graan (tussen half juli en half augustus) is er niets meer te halen op deze akkers en liggen de burchten te veel in het open veld. Een deel van de hamsters zal verhuizen naar de 'veilige' akkers met hamsterbeheer, maar het grootste deel wordt vermoedelijk opgegeten door roofdieren. Om de hamsters op reguliere graanakkers toch te laten overleven, worden sinds enkele jaren opvangranden aangelegd. Die randen bestaan uit brede stroken (20 meter) niet geoogst graan. Agrariërs krijgen een vergoeding om dat deel van hun graan niet te oogsten. Een aanpak die zeer succesvol blijkt te zijn. De hoeveelheid opvangrand is van vier á vijf km in 2003-2004 toegenomen tot ruim acht km in 2005. Het aantal hamsterburchten in opvangranden is in dezelfde periode opgelopen van 15-20 burchten in 2003-2004 tot maar liefst 61 burchten in 2005.

In de natuur geboren hamsters (hier een jong van 54 gram) hebben een overleving van 15% na een jaar.

Foto: Marius den Boer

Hamstervriendelijk beheerde akkers met luzerne en granen. waarvan in het najaar een deel blijft staan. Foto: Gerard Müskens

Het type graangewas (tarwe, gerst of een ander graan) blijkt nauwelijks van invloed op de aantallen gevonden burchten. Vooral het oogsttijdstip van het perceel met de opvangrand lijkt van invloed te zijn op de aanwezigheid van hamsters, waarbij geldt: hoe later geoogst wordt, hoe meer hamsterburchten in de opvangranden gevonden worden. Ook de afstand tot akkers met hamsterbeheer blijkt een belangrijke factor. Hoe dichter een opvangrand bij akkers met hamsterbeheer is gelegen, hoe groter de kans op de aanwezigheid van hamsterburchten en hoe groter de aantallen in de opvangranden.

Conclusie

Het feit dat de meeste hamsterburchten gevonden worden in percelen met hamstervriendelijk beheer of in opvangranden, geeft aan hoe belangrijk het speciale hamsterbeheer voor de soort op dit moment nog is. Zonder deze akkers met hamstervriendelijk beheer zou de hamsterpopulatie zich niet kunnen handhaven, met hernieuwd uitsterven als gevolg. Nu de soort nog erg kwetsbaar is, blijven bovendien extra beschermingsmaatregelen als afschot van vossen nodig. De groeiende hamsterpopulaties laten echter ook zien, dat als de soort een beetje de ruimte krijgt, de populatie snel kan toenemen. Op basis van de tellingen kan geconcludeerd wor-

den dat de hamsters 'voet aan de grond krijgen' in Limburg. Het gaat goed met de korenwolf!

Verder lezen?

- Bakker, T.J. & B.P.M. van Noorden, 2006. Hamsterinventarisatie Mergelland-West, Najaar 2005. Rapport Provincie Limburg, Maastricht.
- Kayser, A., U. Weinhold & M. Stubbe, 2003. Mortality factors of the common hamster *Cricetus cricetus* at two sites in Germany. *Acta Theriologica* 48 (1): 47-57.
- La Haye, M., G.J.D.M. Müskens & R.J.M. van Kats, 2005. Drie jaar herintroductie en bescherming van hamsters in Nederland. *De Levende Natuur* 106: 8-13.
- Ulbrich, K. & A. Kayser, 2004. A risk analysis for the common hamster (*Cricetus cricetus*). *Biological conservation* 117: 263-270.

Maurice La Haye

Postbus 47

6700 AA Wageningen

